

קנאת אחים

וַיִּקְנְאוּ בּוֹ אָחִיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר: (בראשית לז יא).¹

רמב"ן בראשית פרק לז פסוק ב – מקנאה לשנאה ומבני השפחות לבני הגבירה

"והוא נער והוא את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו" ... כי להם צוה אביהם שישמרוהו וישרתוהו, לא לבני הגבירות. והוא מביא מהם דבה רעה אל אביהם, ולכן ישנאוהו אלה הארבעה האחים.² ואחר כך אמר כי אביו אהבו, ויראו אחיו האחרים כי אותו אהב אביהם יותר מכולם ויקנאו בו וישנאוהו. נמצא שנוא מכולם. בני הגבירות יקנאו בו: למה יאהב אותו מהם והם בני גבירה כמוהו?³ ובני השפחות אשר לא יקנאו בזה למעלתו עליהם, ישנאו בו בעבור היותו מביא דיבתם אל אביהם.⁴

רש"י בראשית פרק לז פסוק וישב – משנאה (כנה) לקנאה

פסוק ד: ולא יכלו דברו לשלום - מתוך גנותם למדנו שבחם, שלא דברו אחת בפה ואחת בלב: פסוק י: ... ויגער בו - לפי שהיה מטילש שנאה עליו: הבוא נבוא - ... ויעקב נתכוון להוציא הדבר מלבב בניו שלא יקנאוהו, לכך אמר לו הבוא נבוא וגו', כשם שאי אפשר באמך כך השאר הוא בטל.⁵

רמב"ן בראשית פרק ד פסוק ז – קנאה מביאה לשפיכות דמים

אם תיטיב יהיה לך יתר שאת על אחיך, כי אתה הבכור. וזה טעם למה חרה לך, כי בבושתו מאחיו נפלו פניו, ובקנאתו ממנו הרגו.⁶

בראשית רבה פרשה פד סימן יב – יעקב רושם בפנקס

"ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר" – אמר ר' לוי: נטל קולמוס וכתב באיזה יום ובאיזה שעה באיזה מקום. אמר ר' חייא רבה: ואביו שמר את הדבר - ורוח הקודש אומרת: שמור את הדברים שעתידין הדברים ליגע. ר' לוי בשם רבי חמא בר חנינא אמר: כך אבינו יעקב סבר וראה דברים ממשמשיין ובאיין. אמר: אם נתבקרה פנקסי, מה יכול אני לעשות?⁷

¹ זו לנו הקנאה השלישית מתחילת התורה. קדמו לה: "וַיִּקְנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים" אצל יצחק סבו של יוסף (בראשית כו יד) וכן אצל רחל אמו: "וַתִּקְנֶא רְחֵל בְּאֶחְתָּהּ" (בראשית ל א). ובהמשך התורה יש לנו קנאה בפרשת סוטה ופרשת פנחס (ספר במדבר). ובספר שמות ודברים קנ"א הוא מתארי הקב"ה: "אֵל קָנָא וְבִיהוּשֵׁעַ": "אֵל קָנָא". ובהמשך התנ"ך כמובן בהקשר עם אליהו, ומכל ספרי הנביאים מרבים ישעיהו ויחזקאל להשתמש בפועל זה. אך אם נחזור לפרשתנו וליוסף ואמו רחל, בשניהם מדובר לא סתם בקנאה, אלא בקנאת אחים ואלה נדירים במקרא (ראו קנאת אפרים ויהודה, ישעיהו יא ג). בנושא זה של קנאת אחים נבקש להתמקד.

² דן ונפתלי, גד ואשר בני בלהה שפחת רחל וזלפה שפחת לאה (בראשית ל ד-ג).

³ השימוש בלשון רבים "גבירות" קצת תמוה, שהרי בפשטות מדובר רק בבני לאה. שימו לב למספר הכוכבים המשתחווים ליוסף – אחד עשר. ולהלן נתמקד מעט בנושא חלקו של בנימין בכל סיפור השנאה והקנאה ורגשותיו כלפי יוסף.

⁴ רמב"ן מדייש שהקנאה היא שהביאה לשנאה, לפחות לגבי אחי יוסף שהם בני לאה ורחל (הגבירות). אבל לא כך משתמע מסדר הפסוקים. קריאה מדוקדקת של פסוקים א-יא של פרק לז מעלה בבירור את סדר הדברים הבא: יוסף מביא את דיבת האחים אל אביו – אין תגובה של האחים. ישראל אוהב את יוסף ועושה לו כתונת פסים – האחים רואים ושונאים את יוסף (אין מילה על קנאה). יוסף מספר את חלומו הראשון – האחים מוסיפים שנאה (ועדיין לא מזכרת קנאה). רק אחרי החלום השני מסופר לנו: "ויקנאו בו אחיו" ואף זה במעורב עם תגובת יעקב (שעוד כאן לא מגיב כלל, האם אנו נזכרים ביצחק שכהו עיניו מראות?), ככתוב: "ויגער בו אביו ... ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר". קנאה זו שבאה רק אחרי שלוש שנאות, מה טיבה? האם היא מתעוררת דווקא כאשר האחים מרגישים שאולי יש דברים בגו? האם "ויקנאו בו אחיו" קשור בתגובת או שמא חוסר תגובת יעקב, ככתוב: "ואביו שמר את הדבר"? האם קנאת אחים חמורה משנאת אחים?

⁵ עיון מדויק בפירוש רש"י (שרמב"ן מביא רק חלק ממנו), מראה שרש"י – ללא הבחנה בין בני השפחות והגבירות - מדייק בסדר הדברים: קודם שנאה ורק בסוף קנאה. בשנאה היה דבר כנה: "שלא דברו אחד בפה ואחד בלב", ואין בה תגובה של יעקב. רק כאשר מתעורר חשש גם לקנאה מתערב יעקב: "ויעקב נתכוון להוציא הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו, לכך אמר לו הבוא נבוא אני ואמך וגו'".

⁶ רמב"ן לשיטתו שהקנאה היא אם כל חטאת ("לפתח חטאת רובץ"). ולפי פירושו זה, קנאת האחים הראשונה היא של קין והבל והגיעה עד שפיכות דמים. מקרבת דם לשפך דם. (קנאת קין והבל אינה נזכרת, כאמור, במפורש במקרא ומקורה בפרשני המקרא. ראו גם בכוזרי מאמר א אות צה). וכך גם אצלנו, קנאה שסופה שפך דם. והגם שבסופו של דבר לא מת יוסף, הכוונה והנכונות הראשונים היו להרוג: "ועתה לכו ונהרגוהו". וגם המסר ליעקב היה שיוסף מת: "חיה רעה אכלתהו". ודין התורה הוא: "וַיִּגְנֹב אִישׁ וּמְכָרוּ וַנִּמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוֹמָת" (שמות כא טז). וכבר נענשו עשרה הרוגי מלכות על מכירת יוסף (פיוט "אלה אזכרה" בתפילת מוסף של יום הכיפורים, מדרש משלי בובר פרשה א, מדרשים ופיוטים רבים). ובגמ' ההם, מכירת אדם לעבד, כמוה כגזר דין מוות.

⁷ מה פשר רישום זה של יעקב? לתת לאורך רוח ולממד הזמן לעשות את שלהם? לרשום את הדבר שמעורר קנאה ולעקוב אחריו, וממה נפשך, אם הדבר לא יקרה או ייעלם – מה טוב שלא קנאת. ואך חו"ח הוא יתקיים, כנראה שזה רצון ההשגחה ומה אפשר לעשות. יעקב מצטייר במדרש זה כסביל אם לא אדיש ("מה יכול אני לעשות"), ולא כמי שמנסה להרגיע ולפשר, אבל לא נראה

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרק לז – הרישום גרם לקנאה?

"ויקנאו בו אחיו" - ידעו כי כאשר פתר להם אביהם כך עתיד להיות. ואביו שמר את הדבר. א"ר לוי: נטל קולמוס וכתב באיזה יום ובאיזה שעה.⁸

פרקי דרבי אליעזר (היגר) - "חורב" פרק לז – מה עם בנימין?

ר' ישמעאל אומר: כל בן זוקן, חביב לאביו יותר מדאי, שנאמר: "וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו". וכי בן זקונים היה לו? והלא בנימין היה בן זקונים! אלא על ידי שראה בנבואתו שהוא עתיד למלוך, לפיכך היה אוהב אותו מכל אחיו וקנאו בו קנאה גדולה: "ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וכו'".⁹

שיר השירים רבה פרשה ח סימן א – אהבת יוסף לבנימין

"מי יתנך כאח לי יונק שדי אמיי" - באי זה אח? כקין להבל? קין הרג להבל שנאמר: "ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגו" (בראשית ד ת). אלא כישמעאל ליצחק? ישמעאל שונא ליצחק, אלא כעשו ליעקב? הרי נאמר: "וישטום עשו את יעקב" (בראשית כז מא). אלא כאחי יוסף ליוסף? שונאין היו אותו, שנאמר: "ויקנאו בו אחיו" (בראשית לז). באי זה אח? - יונק שדי אמיי. הוי אומר, כיוסף לבנימין שאהבו בלבו, שנאמר: "וירא יוסף אתם את בנימין" (בראשית מג).¹⁰

מסכת שבת דף י עמוד ב – קנאת כתונת הפסים

ואמר רבא בר מחסיה אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת¹¹ שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו - נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים.¹²

רמב"ן בראשית פרק מט פסוק ה – קנאה של אחוה

שאפשר להאשים אותו ולומר, שתגובתו ("ואביו שמר את הדבר") היא שגרמה לקנאה ("ויקנאו בו אחיו"), מה גם שבפסוק סדר הדברים הוא הפוך: "ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר".

⁸ דרשה זו בנויה על בסיס בראשית רבה שלעיל, אך מרחיבה ומשנה מאד את חלקו של יעקב. מקור הקנאה הוא דווקא ההכרה שבאה לאחים, ישירות או דרך יעקב, שאין אלה חלומות בטלים ואולי יש דברים בגו. "ואביו שמר את הדבר" הוא שגרם לו: "ויקנאו בו אחיו". אולי גם נטילת הקולמוס והכתיבה ביומן: "באיזה יום ובאיזה שעה באיזה מקום", אינה כה תמימה ומעידה שיעקב לקח את חלומות יוסף ברצינות, בפרט את החלום השני. מצד אחד הוא גוער ביוסף ואומר לו: "הבוא נבוא אָנִי וְאָחִיךָ לְהַשְׁתַּחֲוֹת לָךְ אֶרְצָה" (בראשית לו י), וכדברי רש"י שם: "ויעקב נתכוון להוציא הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו, לכך אמר לו הבוא נבוא וגו', כשם שאי אפשר באמך כך השאר הוא בטל". אך מצד שני: "ואביו שמר את הדבר". ראו שהנוסח: "באיזה יום ובאיזה שעה ובאיזה מקום" הוא נוסח של חקירת עדים בבית דין (סנהדרין פרק ה משנה א) וכתובת שטרות (תנחומא במדבר סימן ה).

⁹ מרוב עיסוק ביוסף ואחיו הגדולים כמעט שכחנו שיוסף איננו הבן הקטן. מדרש זה מעורר את נושא מעמדו של בנימין. בנימין הוא בן הזקונים! יוסף מאיים לנשל את אחיו הגדולים מבכורתם וכך באמת קורה, כדברי מדרש ספרי דברים ר"ז: "ואני נתתי לך שכר אחד על אחיך - ... הואיל ומצינו שהבכורה ליוסף ובכורה לדורות, מה בכורה האמורה ליוסף פי שנים בו, אף בכורה האמורה לדורות פי שנים באחד מהם". אבל יוסף גם מנשל את אחיו הקטן, את בנימין. עם אחיו הגדולים הוא מתחרה על ההנהגה והבכורה ואילו עם בנימין הוא מתחרה על אהבת האב השמורה לבן הזקונים הקטן. וכל זאת, אחרי מות האם האהובה רחל שבנימין בכלל לא זכה להכיר! איפה קנאת בנימין? למה הוא לא מקנא באחיו הגדול שנטל ממנו את מעמד בן הזקונים?

¹⁰ וכן הוא במדרש שמות רבה ה א, שיר השירים רבה פרשה ה ועוד. אבל בנימין לא זכה לינוק משדי אימו! שימו גם לב לתיאור החד-צדדי: "אהבת יוסף לבנימין". וגם אם נאמר בפשטות שבספר בראשית אהבת יוסף ובנימין, אחים מאותה האם האהובה, גברה, לדורות, נפרדו דרכיהם של יוסף ובנימין. ראו דברינו [יהודה, יוסף ובנימין](#) וכן [ולא יכול יוסף להתאפק](#) בפרשת ויגש. ראו המדרש הנפלא איך אחי יוסף (בני לאה) מגוננים על בנימין כשהם ניצבים מול יוסף: "וכיון שהגיעה השעה וירדו להן וירד בנימין עמהן היו ממציעין אותו ומשמרין אותו" (בראשית רבה צה מו וכן במדרשי תנחומא). על הנושא של היחס לבנימין בכל הפרשה הזו, והאפשרות שאולי גם הוא כלול ב"ויקנאו בו אחיו", מיעטו המפרשים לדון. הביטוי "יוסף ואחיו" מכיל את הזרם המרכזי והגלוי של יחסי יוסף עם אחיו הבוגרים, אבל לצדו יש גם זרם קטן ונסתר של יחסו עם אחיו הצעיר בנימין שהמקרא וגם המדרשים והפרשנים כיסו. אולי גם כאן יש אולי חשבון "קטן" של קנאת אחים.

¹¹ מילת - צמר נקי (משובח). ראו מסכת כתובות סו ע"ב: "אמרו עליו על נקדימון בן גוריון, כשהיה יוצא מביתו לבית המדרש, כלי מילת היו מצייעין תחתיו, ובאין עניים ומקפלין אותו מאחוריו". ובמסכת שבת ל ע"ב: "עתידיה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת". ראו רש"י ושטיינזלץ שם.

¹² גמרא זו, פנים לה להלכה ולאגדה. להלכה, ראו רמב"ם הלכות נחלות פרק ו הלכה יג: "צוו חכמים שלא ישנה אדם בין הבנים בחיו אפילו בדבר מועט שלא יבואו לידי תחרות וקנאה כאחי יוסף עם יוסף" (ראו גם בית יוסף חושן משפט סימן רפב). ולאגדה, דקדקו המדרשים מה בדיוק הייתה תוספת הלבוש שזכה לה יוסף ושהכניסה את האחים. ראו מדרש שכל טוב (בובר) בראשית פרק לו שמדקדק שהמילת הייתה רק בשרוולי הכתונת: " ... והמילת לא היתה אלא כנגד פסי ידי". ראו דברינו [כתונת הפסים - בכורה וכהונה](#) בפרשה זו. ובאגדת בראשית (בובר) פרק סא: "אמרו רבותינו משום ר' יהושע בן קרחה שבביל לשון של ארגמן שהוסיף יעקב על לבושו של יוסף, קנאו בו אחיו, ומכרו אותו למצרים וירדו אף הם אחוריו". אז איך בניו זאת? שבשביל שני שרולים של צמר משובח או לשון של ארגמן ירדו אבותינו למצרים? או שמא בגלל שעבר יעקב אבינו על ההלכה ושינה בין בניו נשתעבדו אבותינו שם מאתיים ועשר שנים? מה "הפשט" במדרשים אלה?

שמעון ולוי אחים - יאמר בעלי אחוה, כי יחס לבס על אחותם. ילמד עליהם זכות כי בקנאתם על האחוה עשו מה שעשו, לומר שאין ראויים לעונש גדול, ולא החטא ראוי לימחל כי הוא חמס.¹³

מדרש תנחומא (בובר) פרשת וישב סימן יט – מה תעשה אהבה בצד קנאה?

"ויוסף הורד מצרימה". זה שהכתוב אומר: "כי עזה כמות אהבה, קשה כשאל קנאה" (שיר השירים ח ו). אהבה שאהב יעקב לרחל, שנאמר: "ויהאב יעקב את רחל" (בראשית כט יח). "קשה כשאל קנאה", שקנאת רחל באחותה - ומה תעשה אהבה בצד קנאה? דבר אחר: "כי עזה כמות אהבה", אהבת יונתן ודוד, שנאמר: "ונפש יונתן נקשרה בנפש דוד ויהאבהו יונתן כנפשו" (שמואל א יח א). "קשה כשאל קנאה", שקינא שאל דוד, ומה תעשה אהבה בצד קנאה? דבר אחר: כי עזה כמות אהבה, אהבה שאהב יעקב ליוסף, שנאמר: "וישראל אהב את יוסף" (בראשית לו ג), קשה כשאל קנאה שקינאו בו אחיו - ומה תעשה אהבה בצד קנאה? ומי גרם ליוסף לבוא לידי שנאה? שהאהבה שאהב אותו אביו יותר מדאי.¹⁴

מצודת דוד דניאל פרק יא פסוק כ - סופה של מלכות חשמונאי בקנאת אחים

ועמד על כנו - על חזקו ובסיסו יעמוד מעביר מישראל נגישת והוא מלכות חשמונאי: הדר מלכות - בהם יותן פאר מלכות כי יהיו מיקירי כהונה גבורים ומוצלחים: ובימים אחדים - אבל במעט זמן ישבר ויחלש המלוכה ולא בעבור חרון אף מעובדי כוכבים אחרת ולא במלחמה עם אחר, כי אם מהם ובהם.¹⁵ כי האחים הורקנוס וארסתובלוס יתקנאו זה בזה בדבר המלוכה ויביאו הרומים על עצמן למשול בהם כמו שכתוב ביוסיפון.¹⁶

אבן עזרא אסתר פרק י פסוק ג – אי אפשר לרצות את כולם

ורצוי לרוב אחיו - כי אין יכולת באדם לרצות הכל בעבור קנאת האחים.¹⁷

¹³ ראו גם פירושו של רמב"ן לבראשית פרק לד פסוק א: "וטעם בת לאה אשר ילדה ליעקב - לומר שהיא אחות שמעון ולוי המקנאים ונוקמים נקמתה. והזכיר אשר ילדה ליעקב - כי כל האחים קנאו בה". הרעיון שקנאה בכלל, קנאת אחים בפרט, יכולה גם להיות דבר חיובי (או לפחות לצאת ממנה דבר חיובי גם אם איננה חיובית לכתחילה) מופיע גם במדרש בראשית רבתי פרשת ויחי בהקשר קנאת רחל באחותה: "בן פורת עלי עין - זכתה אמך להפרות ממך מן העין שנתנה באחותה, שנאמר: ותקנא רחל באחותה (ל א). מיד, ויזכור אלהים את רחל (שם כ"ב). ואף אתה, מן העין שנתנו בך אחיך, שנאמר: ויקנאו בו אחיו (ל"ז ז"א), פריית ונתגדלת... בגדולה הזאת". ושלמה המלך אומר: "וְרֵאִיתִי אֲנִי אֶת כָּל עֵמֶל וְאֶת כָּל כְּשָׁרוֹן הַמַּעֲשֵׂה פִי הִיא קְנָאֵת אִישׁ מֵרַעְהוּ" (קהלת ד ד) ודרשו על כך במדרש: "הנה טוב מאד - זה יצר טוב, והנה טוב מאד - זה יצר רע. וכי יצר הרע טוב מאד? אתמהא! אלא שאילולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה, ולא הוליד ולא נשא ונתן, וכן שלמה אומר (קהלת ד) כי היא קנאת איש מרעהו" (בראשית רבה ט ז ועוד). אבל דווקא בהקשר עם שמעון ולוי, אחי יוסף, הסנגוריה (החלקית מן הראוי להדגיש) של רמב"ן על מה שעשו בשכם (ובפירושו השני, עשו כל האחים), רק מגבירה ומעצימה את מה שעשו ליוסף. איפה אותה קנאת אחוה שהייתה בשכם? למה דינה כן, עד כדי החברת עיר שלימה ואילו יוסף לא? האם בגלל שדינה הייתה מאמם (לאה) ואילו יוסף מרחל? הרחבה של רעיון זה תמצא בדף פרשת השבוע וישלח של הרב אמנון בזק משיבת הר עצינן.

¹⁴ מדרש זה כאילו עונה לרמב"ן. אין קנאה טובה. קנאה אינה דבר בונה ומפרה. ועל"פ, קנאה ואהבה אינן יכולות לדור בכפיפה אחת. לא לשעתה (יוסף ואחיו) ולא לדורות (כפי שנראה גם בהמשך). אך דא עקא, שגם אהבה מוגזמת איננה טובה ואולי היא שגרמה לקנאה: "האהבה שאהב אותו אביו יותר מדאי" וכדברי הגמרא במסכת שבת שלא ישנה אדם בנו בין הבנים. ועל הפסוק "כי עזה כמות אהבה, קשה כשאל קנאה" רבו המדרשים. ראו דברינו [בנושא זה](#) בפרשת וילך.

¹⁵ למקור הביטוי "מהם ובהם", ראו בראשית רבה פרשה סימן א: "אמר ר' לוי: לעתיד לבא הקב"ה נוטל את עובדי כוכבים ומורידים לגיהנום, ואומר להם: למה הייתם קונסים את בני? והן אומרים לו: מהם ובהם היו באים ואומרים לשון הרע איש על חבירו. והקב"ה נוטל אלו ואלו ומורידן לגיהנום". אולי כדאי להחליף את השימוש בביטוי: "מהרסיך ומחריבך ממך יצאו" במובן של הרס פניי שהוא שיבוש הפסוק, בביטוי "מהם ובהם ... איש על חברו".

¹⁶ הפסוק בספר דניאל אותו מפרש מצודות דוד הוא: "וְעָמַד עַל כְּנֹ מַעְבִּיר נֹגֵשׁ הַדָּר מַלְכוּת וּבְיָמֵי אֲחֵדִים יִשְׁבֵּר וְלֹא בְאִפְסֵי וְלֹא בְמַלְחָמָה". ראו פירוש דעת מקרא שמבאר את הפסוק על תכני חצר מלכות בית סלוקוס (הליודורוס ראש השרים של סלוקוס הרביעי קם עליו והרגו). אך פירוש מצודות, בעקבות רש"י, נוטלים קורה מבין עינינו. לא על עם אחר מנבא כאן דניאל, אלא על עם ישראל! בחג החנוכה אשר חל השבוע, אנו חוגגים את תקומת ישראל בבית שני, מדליקים נרות ומברכים בחגיגות: "שעשה נסים לאבותינו" ומוסיפים ברכת הודאה בתפילותינו: "ואתה ברחמיך הרבים ... מסרת גיבורים ביד חלשים, רבים ביד מעטים, טמאים ביד טהורים וכו'". את תחילתה של תקופת החשמונאים אנו זוכרים, ומזכירים, אבל אולי לא את סופה הנורא במלחמת אחים, בה נעץ חזיר ציפורניו בחומת הר הבית ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה (מסכת סוטה מט ע"ב). ולא רק בסופה, אלא עוד בימי אָבָה, ידעה תקופת החשמונאים קנאות ומריבות אחים. ראו מסכת מנחות קט ע"ב (ירושלמי יומא פרק ו) הסיפור על יסוד [מקדש חנוני](#) במצרים (דברינו בפרשת תרומה) שבא בעקבות הקנאה בין שמעי (שמעון) וחונוני (נחוניון) בניו של שמעון כהן גדול (שמעון הצדיק) שהוריש את הכהונה הגדולה לחנוני הצעיר. הכול בשל קנאת אחים!

¹⁷ רש"י על הפסוק נותן פירוש אחר, בעקבות הגמרא במסכת מגילה טז ע"ב: "לרוב אחיו - ולא לכל אחיו מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין לפי שנעשה קרוב למלכות והיה בטל מתלמודו" - או שאתה בשלטון או שאתה בבית המדרש. אבל אבן עזרא מקשר גם את חג הפורים הבא עלינו לטובה לעניין קנאת אחים. ופשט הפסוק הוא "רוב" מלשון "הרבה", כמו: "ברוב עם הדרת מלך" (ראו פירוש דעת מקרא). ועד כאן פורים, אנו עדיין בחודש כסלו.

וְנָשָׂא נִסְ לְגוֹיִם וְאֶסֶף נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפָצוֹת יְהוּדָה וְקִבֵּץ מֵאֲרָבַע כְּנָפֹת הָאָרֶץ: וְסָרָה קִנְיַת אֶפְרַיִם וְצִלְרֵי יְהוּדָה וְיָרְתוּ אֶפְרַיִם לֹא יִקְנָא אֶת יְהוּדָה וְיְהוּדָה לֹא יִצַּר אֶת אֶפְרַיִם: (ישעיהו פרק יא יב-ג).¹⁸

שבת שלום וחג חנוכה שמח

מחלקי המים

מים אחרונים (לשמור למוצאי שבת): ראו ספר אבודרהם סדר מוצאי שבת שכשאומרים את נוסח התפילה לאחר ההבדלה: "אלהינו ואלהי אבותינו החל עלינו את ששת ימי המעשה הבאים אלינו לשלום. חשוכים מכל חטא ומוצלים מכל דבר עון. וחנונים דעה והשכל מאתך. ותשמיענו בהם ששון ושמחה. ולא תעלה קנאתנו על לב אדם ולא קנאת אדם על לבנו" (לקוח מתוך סידור רב עמרם גאון) צריך לכוון על שם ויקנאו בו אחיו ... כי הקנאה גורמת הרבה רעות כמו שמצינו בענין יוסף".

ואולי לא בכדי אמרו חז"ל: "בכל אדם מתקנא, חוץ מבנו ותלמידו" (סנהדרין קה ע"ב) – על "אחיו" – לא אמרו.

¹⁸ נחתום בפסוקים אלה מספר ישעיהו שאולי נותנים תקווה לעתיד. ראו מדרש תנחומא (בובר) פרשת ויגש סימן י שדורש פסוק זה על הפיוס והסוף הטוב של פרשת יוסף ואחיו: "לפי שהיה יעקב אבינו סבור שיהודה הרג את יוסף, לפי שהביא לו את הכתונת ... וכיון שנתן דעתו על בנימין ונתוודע יוסף, נמצא יהודה נקי, שנאמר: וסרה קנאת אפרים וגו', לכך ואת יהודה שלח לפניו וגו' ". אך מדרשים אחרים דורשים פסוק זה על העתיד לבוא, כך הוא למשל במדרש זוטא - שיר השירים (בובר) ד יא: "נפת תטופנה שפתותיך כלה. זה משיח הצדיק שהוא עומד מיהודה. דבר אחר: זה משוח מלחמה שהוא עומד מיוסף ואינם מקנאים זה לזה. לקיים מה שנאמר: אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יקנא את אפרים (ישעיה י"א י"ג)".